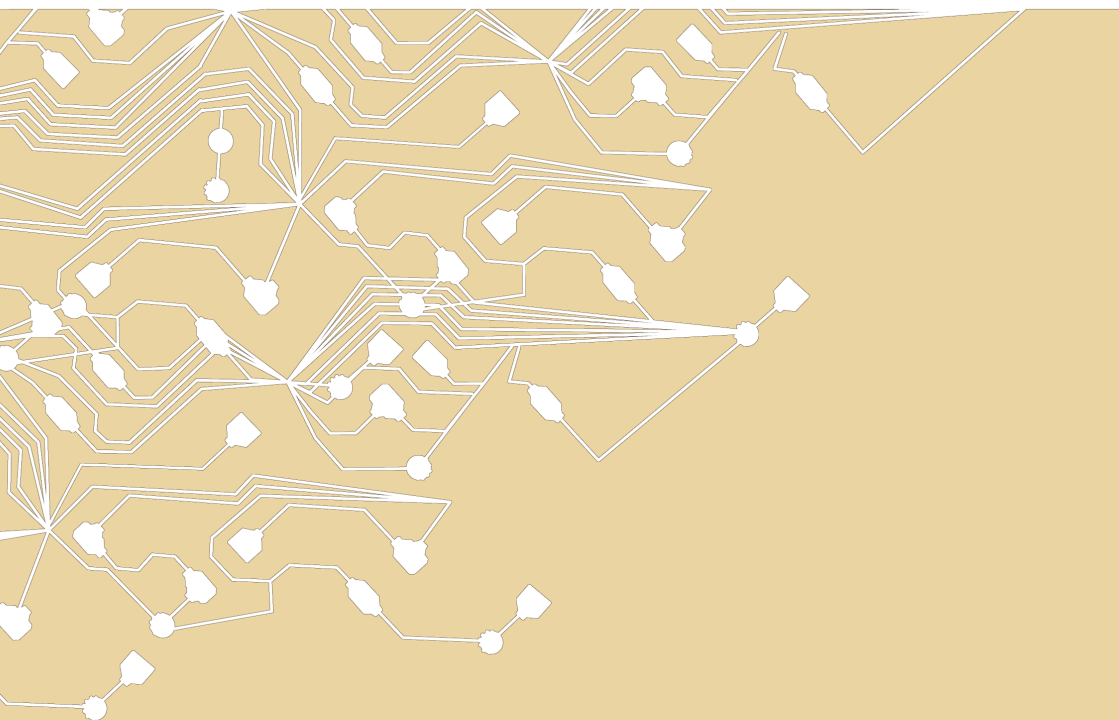

Virpi Thurén

”LUPA TULKATA” – TULKKIEN AUKTORISOINNISTA JA REKISTERÖINNISTÄ

Sarja F. Katsauksia ja aineistoja 8, 2012

HUMANISTINEN AMMATTIKORKEAKOULU

© tekijät ja Humanistinen ammattikorkeakoulu

Virpi Thurén

”LUPA TULKATA” – Tulkkien auktorisoinnista ja rekisteröinnistä

www.humak.fi/julkaisut/sarja-f-katsauksia/lupa-tulkata

ISBN 978-952-456-130-3 ISSN 1799-5655 L 1799-5655

Humanistinen ammattikorkeakoulu – HUMAK,

Annankatu 12, 00120 Helsinki

www.humak.fi

humak@humak.fi

Virpi Thurén, Kuurojen Liitto ry.

”LUPA TULKATA” – Tulkkien auktorisoinnista ja rekisteröinnistä

Artikkelissa pohditaan viittomakielentulkkien rekisterijärjestelmän uudistamista. Kirjoittaja esittää, että nykyinen järjestelmä korvattaisiin viranomaisen ylläpitämällä rekisterillä. Uuden mallin kehittämisessä keskeinen rooli tulisi olla laatukriteeristön luomisella. Tulkkien kelpoisuudelle ja vähimmäiskielitaidolle tulisi saada selkeät kriteerit ja kirjoittaja pohtii myös mahdollisuutta luoda tulkkien taitotasot.

Asiasanat: tulkkaus, viittomakieli, laatu

Viittomakielentulkkien rekisterijärjestelmä on Suomessa koulutusrekisteri, johon liittymistä tulkki voi hakea suoritettuaan rekisterin kriteerien mukaisen koulutuksen ja tulkkirekisterikokeen. Rekisteriä ylläpitävät kuulovammaisalan asiakasjärjestöt (Kuurojen Liitto ry, Kuuloliitto ry ja Suomen Kuurosokeat ry) sekä Suomen Viittomakielen Tulkit ry. Liittyminen nykyrekisteriin on kertaluonteista eikä rekisteristä voida erottaa siihen kerran hyväksyttyä tulkkia tai asettaa muita sanktioita tulkille, joka on esimerkiksi toiminut epäammattillisesti.

Tulkkauspalvelun siirryttyä Kelan järjestämisvastuulle syksyllä 2010, Kelan yksi kilpailutuksen kriteereistä edellytti ”tulkkipalvelujen esimiesasemassa olevilta henkilöiltä sekä tulkkipalvelua suorittavilta henkilöiltä Tulkkitoiminnan yhteistyöryhmän ylläpitämään tulkkirekisteriin kuulumista sekä vähintään yhden alla luetelluista koulutuksista suorittamista tai vastaavien kriteerien täyttämistä...” (Kansaneläkelaitos 2009). Tämä on ensimmäinen selkeä yhteiskunnan puolelta tullut vaatimus tulkkirekiste-

riin liittyen viittomakielentulkkauksen alalla ja tämän myötä tulkkirekisteri uudistuksen tarve on korostunut entisestään.

Tarkastelen artikkelissani tulkkirekisterin uudistamisen tarvetta. Artikkelini pohjautuu Viittomakielialan tulkkitoiminnan ylemmän AMK-tutkinnon opinnäytetyöhöni, jossa vertailin eri maissa käytössä olevia tulkkirekistereitä sekä muiden ammattialojen rekistereitä ja niiden rakenteita (Thurén 2011). Tulkkirekisterin uudistamisen ajaminen on myös osa tämänhetkistä työtäni Suomen Kuurojen Liiton tulkkauksen erityisasiantuntijana. Kuurojen Liiton näkemys asiakkaiden edustajana on, että nykyinen rekisterijärjestelmä ei vastaa tarvetta alalla, jossa tulkkauksen laadua, ammattietiikkaa ja osaamisen kehittämistä tulee voida valvoa ja kehittää jatkuvasti sekä varmistaa asiakkaiden oikeuksien toteutuminen laadukkaalla tulkkauspalvelulla.

Nykyisessä suomalaisessa käytännössä asiakkaat pitävät tulkkirekisteriä takeena tulkin pätevyydestä, sillä siihen päästäkseen on pitänyt suorittaa tietyt opinnot ja rekisterikoe. Ammattieettiset säännöt ja rekisteri liittyvät toisiinsa hyvin vahvasti, ei ole toista ilman toista. Tulkkikoulutus ja rekisteri sekä ammattisäännöt muodostavat vahvan perustan ammatille. Koulutuksessa varmistetaan ammattieettinen osaaminen, mutta kun siirrytään työelämään, tarvitaan jokin elin valvomaan ammattietiikkaa ja sen noudattamista työssä olevien tulkkien osalta. Tällä hetkellä työn laadun valvonta on paljolti tulkkien itsensä tai heidän työnantajansa vastuulla. (Tulkkitoiminnan yhteistyöryhmä 2009).

Tulkkien koulutus

Viittomakielentulkin koulutus on 240 op:n laajuinen ammattikorkeakoulututkinto. Koulutusta järjestetään Humanistisessa ammattikorkeakoulussa (HUMAK, Helsingissä ja Kuopiossa) ja Diakonia-ammattikorkeakoulussa (Turussa). Koulutuksessa luodaan ammattitaidon perusta ammattikielten hallintaan, laajaan yleissivistykseen, sekä viittomakielisen että suomenkielisen kulttuurin erityispiirteiden tuntemukseen. Viittomakielentulkkeille on myös alkanut kaksi ylempää AMK-tutkintoa vuonna 2009: tamikuussa 2009 käynnistettiin ensimmäinen yhteiseurooppalainen Degree

Programme in Sign Language Interpreting (90 op) HUMAKissa, yhteistyössä Heriot-Watt University (Skotlanti) ja University of Applied Sciences Magdeburg-Stendal (Saksa) kanssa. Tämän lisäksi syksyllä 2009 alkoi ensimmäinen HUMAKin ja Diakin yhteistyössä toteuttama ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon viittomakielialan tulkkitoiminnan koulutusohjelma (90 op), josta ensimmäinen ryhmä on jo valmistunut ja toinen ryhmä aloitti opintonsa syksyllä 2011.

Tulkkipäätöskokeiden järjestäminen on annettu koulutuksen vastuulle yhteisellä sopimuksella. Tulkkipäätöskokeita on yhtenäistetty rakenteiltaan, jotta molemmista ammattikorkeakouluista valmistuvat tulkit suorittavat samanlaiset testit ja heidän suorituksensa arvioidaan vastaavanlaisin kriteerein. Viimeisin kaikkien tulkkipäätöskokeiden yhdenmukaistaminen hyväksyttiin tulkkitoiminnan yhteistyöryhmässä 14.3.2011. (Tulkkitoiminnan yhteistyöryhmä 2011).

Koulutustahojen vastuu päätöskokeista on ongelma, sillä tulkkipäätöskirjeisiin pyrkivien taitojen arvioinnin tulisi olla ulkopuolisen, neutraalin tahon vastuulla. Lehtorit, jotka opettavat opiskelijoita, eivät välttämättä pysty ottamaan riittävästi etäisyyttä opiskelijaan ja yhteiseen historiaan opintojen kuluessa (kieli- ja tulkkaustaitojen arvioinnin osalta) ja arvioimaan opiskelijan tasoa näissä osa-alueissa, vaikka pyrkivätkin siihen.

Rekistereitä meillä ja muualla

Tulkkipäätöskoulutuksen rakenteet ja muodot vaihtelevat eri maissa, joten myös rekisterien rakenteet, tarpeet ja tehtävät eroavat toisistaan. Suurimmassa osassa maista, joissa tulkkauspalvelua on jo jossain määrin, ei ole tulkki- en auktorisointi-järjestelmää, mutta jonkinlainen rekisteröintijärjestelmä kylläkin. Näin ollen suora vertailu eri rekisterimallien kesken on vaikeaa. Alla olevassa taulukossa (Taulukko 1. Tulkkipäätöskirjeitä eri maissa) esitellään lyhyesti Suomen, Ruotsin, Ison-Britannian, Yhdysvaltojen, Kanadan, Australian ja Uuden-Seelannin tulkki- en auktorisointi- ja rekisterimallien olennaisimmat piirteet. Ruotsissa, Australiassa ja Uudessa Seelannissa auktorisointijärjestelmät ovat yhteiset kaikkien kielten tulkeille, niin puhuttujen kuin viitottujenkin kielten.

Rekisterit	 Suomi	 Ruotsi	 Iso-Britannia	 USA	 Kanada	 Australia	 Uusi-Seelanti
Auktorisointi & rekisteri		X	X	X	X	X	X
Rekisteri/ kertaluonteinen liittyminen	X			X			
Rekisteri/ uusittava määräajoin		X	X		X	X	X
Kaikki kielet ja tulkit		X				X	X
Ammattieettiset säännöt	X	X	X	X	X	X	X
Testi	X	X		X		X	X
Valtion ylläpitämä		X					
Järjestön ylläpitämä (kuurojen liitto)	X						
Muun tahon ylläpitämä			X	X	X	X	X
Itsenäkehittämissuunnitelma			X	X	X	X	X
Valvontaelin	(x)	X	X	X	X	X	X
Rekisterimaksu (2010/2011)	—	X	X	X	X	X	X

Taulukko 1. Tulkkirekistereitä eri maissa (Thurén 2011, 30)

Taulukosta voi havaita, että eri maiden malleissa pätevyydelle on asetettu hyvin samankaltaisia kriteereitä ja kuvauksia: koulutus alalle, laaja yleistieto, syvälinen alan tuntemus, tulkkauksen vahva osaaminen, vahva kielitaito molemmissa/kaikissa työkielissä, vankka eettinen osaaminen. Monissa malleissa pätevyteen ja auktorisointiin liittyvänä vaatimuksena tai osana tutkinnon voimassaolon ylläpitoa, on henkilökohtainen opiskelu- ja kehittämissuunnitelma ja jatkuva itsensä kouluttaminen alaan liittyvissä asioissa. Tämä henkilökohtainen kehittäminen ja kehittyminen tulee myös todentaa säännöllisin väliajoin.

Uudentyyppinen rekisteri Suomeen?

Edellä mainittu ongelma eli koulutustahojen vastuu rekisterin toteuttamisesta on yhtenä perusteluna sille, että jonkin hallintoviranomaistahon tulisi ottaa tulkkirekisterijärjestelmän suunnittelu, toteutus, kehittäminen ja ylläpito vastuulleen. Alalle tarvitaan niin asiakkaiden kuin tulkkienkin oikeuksia turvaamaan taho, jolla on valtaa ja mahdollisuuksia puuttua ongelmatilanteisiin ja määrätä eritasoisia sanktioita tarvittaessa. Jopa tilanteen niin vaatiessa myös erottaa tulkki rekisteristä joko määräaikaaisesti tai pysyvästi. Osana järjestelmää tulisi olla siis esim. eettinen lautakunta, jonka jäsenenä olisi asiakaskuntien ja tulkkien sekä viranomaistahon edustus. Rekisterijärjestelmä voisi toimia esimerkiksi oikeusministeriön tai sosiaali- ja terveysministeriön alaisuudessa tai näiden yhteisesti järjestämänä. Vaihtoehtoisesti viranomaistaho voisi ulkoistaa rekisterin ylläpidon jollekin yritykselle, kuten esimerkiksi Australiassa ja Uudessa-Seelannissa on tehty.

Suomessa ei ole tällä hetkellä olemassa yleispäteviä tarkkoja, virallisia määritelmiä siitä, millainen on pätevä tulkki. Viranomaisten ylläpitämä tulkkirekisteri edellyttää kuitenkin selkeät kriteerit tulkin kelpoisuudelle. Rekisteriokejärjestelmän tulisi ehkä olla asteittaisen pätevyuden myöntäminen – taitotasoon perustuva tutkinto, jossa myönnetään juuri valmistuneelle, aloittelevalle tulkkille esimerkiksi yleistulkin status ja määritellään ne tilanteet, joissa yleistulkin taidoilla tulee pystyä tulkkamaan. Yleistulkin tasolta voisi yrittää tietyn määräajan jälkeen seuraavaa tasoa eli esimerkiksi ammattitulkin tasotestiä, ja siitä kolmannelle tasolle taas tietyn määräajan

jälkeen esim. asiantuntijatulkkin ja erikoistuneen tulkin taito- ja pätevyystasotestiä. Tällaiset taitotasojen ja niihin liittyvien pätevyyksien määrittelyt tulkeille ja kääntäjille on useimmissa edellä mainituissa auktorisointi- ja rekisterimalleilla, esimerkiksi Isossa-Britanniassa ja USA:ssa (ASLIA 2011; NRCPD 2011; RID 2011).

Pätevyyksiä määriteltäessä on muistettava, että tulkit ovat hyvinkin heterogeeninen ryhmä sekä taidoiltaan, tiedoiltaan että tulkkausalaltaan. Puhuttujen kielten ja viitottujen kielten tulkkien lisäksi alalla toimivat myös kirjoitustulkit, puhevalmiiden tulkit ja kuurosokeiden eri menetelmillä tulkkaavat tulkit. Miten näiden muiden kuin kielten tulkkien osalta rakennetaan auktorisointimenetelmät? Miten mahdollisessa uudessa järjestelmässä huomioitaisiin nykyiset rekisterissä olevat tulkit ja varmistettaisiin niiden tulkkien pätevyys, joilla ei ole nykyisen tasoista tulkkipäätöstä ja jotka ovat ehkä suorittaneet lyhytkurssin tai yksivuotisen koulutuksen, tai joilla ei ole minkäänlaista tulkin koulutusta? Nämä ovat kysymyksiä, jotka uuden rekisterijärjestelmän suunnittelussa tulee myös huomioida.

Yksi merkittävä kehittämiskohde on vähimmäiskielitaitotason määrittely. Tätä varten pitäisi luoda viittomakielen taitotasoluokitus Opetushallituksen yleisiin kielitutkintoihin. Selvitystyö tästä on käynnistynyt vuonna 2010 ja kokeet saadaan käyttöön aikaisintaan vuonna 2013 (OMML 24/2011, 34). Taitotasojen avulla pystytään luomaan ne kriteerit, jotka vähintään tulee täyttyä tulkin edetessä tasolta toiselle. Tämä olisi yksi osa yhtenäisen laatu järjestelmän kriteeristöä, jota varten olisi laadittu myös mittarit, joilla laatua voitaisiin mitata.

Tulkkien rekisteröinnin yhtenä tarkoituksena olisi turvata vain viranomaisten hyväksymien oppilaitosten ja koulutusohjelmien tulkkipäätöksen suorittaneiden henkilöiden toimiminen tulkkeina. Rekisterin säännöillä luodaan yhtenäiset kriteerit sille, millaisella koulutuksella voi toimia tulkkipäätöksen suorittaneille, kuurosokeille ja kuuroutuneille, tai puhuttujen kielten tulkkeina. Tulkkaustaitojen lisäksi koulutuksella on haluttu turvata tulkkien ammattieettinen osaaminen aivan alusta lähtien. (Tulkkipäätöksen yhteyshenkilöryhmä 2009).

Tällä hetkellä ensimmäinen viranomaisten ylläpitämän tulkkirekisterin perustaminen tulee olemaan oikeustulkkiin rekisteri. Opetushallitus on asettanut työryhmän valmistelevaan oikeustulkin erikoisammattitutkintoa ja sen työ valmistuu vuoden 2012 loppuun mennessä. Tämän työn pohjana on EU-direktiivi ”Oikeudesta tulkkauksiin ja käännöksiin rikos-oikeudellisissa menettelyissä” (2010/64/EU).

Ammattinimikkeen suojaus

Rekisteröinnin lisäksi on syytä pohtia myös ammattinimikkeen suojausta. Ammattiryhmiä, joilla on olemassa ammatinharjoittamisrekisteri ja siihen liittyvä lainsäädäntö, ovat esimerkiksi lakimiehet (Laki asianajajista 1958/496; 2008/569), tilintarkastajat (Tilintarkastuslaki 2007/459), lääkärin, sairaanhoitajat ja erilaiset muut terveydenhuollon alan ammatit (Valvira 2011). Kääntäjät ovat ainoita kielenammattilaisia, jotka voivat suorittaa virallisen kääntäjän auktorisoinnin, ja joilla on sitä koskeva lainsäädäntö (Laki auktorisoiduista kääntäjistä 2007/1231; Valtioneuvoston asetus auktorisoiduista kääntäjistä 2007/1232).

Ammattinimikkeen suojauksella voitaisiin perustella ja vaatia tulkkirekisterin ja mahdollisen tulkkiin auktorisoinnin tarvetta alalle. Jos ja kun laki määritteli sen, kuka ja millaisella koulutuksella tulkki voi toimia sekä miten tätä tulisi valvoa sekä mahdollisesti ammatinharjoittamisrekisterin perustamisen, auttaisi se luomaan tulkkausala kehittävän järjestelmän sekä vahvistaisi alan professionaalisen kuvan luomisen suuren yleisön silmissä.

Ammattinimikkeen suojauksella ja laissa säädetyllä vastuuviranomaisella luotaisiin järjestelmä, jonka avulla kuka tahansa voisi tarkistaa tulkin pätevyyden milloin tahansa. Tämä olisi tärkeää myös siinä mielessä, että tulkit, varsinkin viittomakielentulkit, työskentelevät usein myös lasten kanssa. Lasten kanssa työskentely, terveydenhuollon, oikeuslaitoksen, poliisin ja taloudellisten asioiden parissa työskentely asettaa suuria vastuita tulkkiin työn laadulle. Ja tähän tarvitaan toimiva seuranta- ja arviointijärjestelmä sekä auktorisointijärjestelmä, jolla myönnetään kriteerit täyttävälle tulkille lupa toimia tulkkiin.

Lopuksi

Tulkkaus on viittomakielisille, kuulovammaisille ja puhevammaisille asiakkaille yksi tärkeimmistä palveluista yhteiskunnassa kielellisten oikeuksien, ilmaisun vapauden ja tiedonsaannin sekä osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien sekä yhdenvertaisuuden toteutumiseksi (Suomen viittomakielten kielipoliittinen ohjelma 2010). Tulkkauspalvelu, sen laatu ja saataavuus, vaikuttavat ihmisten jokapäiväiseen arkeen ja itsenäiseen toimintaan suoraan ja epäsuorasti. Tästä syystä tulkkauksen laadun varmistaminen ja seuranta sekä kehittäminen ovat tärkeitä asiakkaiden oikeuksien toteutumisen kannalta. Toimivan tulkkirekisterijärjestelmän tärkeimpiä tehtäviä on valvoa niin tulkkauksen laatua kuin asiakkaiden kielellisten oikeuksien toteutumista tulkkauksessa. Rekisterijärjestelmään kuuluvan laatukriteeristön ja laaduntarkkailumekanismin luominen toisivat alalle yhtenäiset laatukriteerit ja valvontamekanismin.

Lähteet

ASLIA. Viitattu 3.4.2011. <http://www.aslia.com.au>

EU direktiivi ”Oikeudesta tulkkauksiin ja käännöksiin rikosoikeudellisissa menettelyissä” 2010/64/EU, 20.10.2010. Viitattu 23.3.2011.

<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2010:280:0001:0007:fi:PDF>

Kansaneläkelaitos 2009. Tulkkauspalveluiden tarjouspyyntölomake. Kuulovammaisten tulkit, henkilöstölomake. Liite 4. ”Kuulo- ja kuulonäkövammaisten henkilöiden tulkkauspalvelut ajalle 1.9.2010-31.12.2012 ja optio vuodelle 2013”, tarjousasiakirjat. <http://www.hankintailmoitukset.fi/fi/notice/view/2010-000791/>

Suomen viittomakielten kielipoliittinen ohjelma 2010. Kuurojen Liitto ry/Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. Helsinki: Kuurojen Liitto ry.

Laki asianajajista 1958/496.

Laki asianajajista 2008/569.

Laki auktorisoiduista kääntäjistä 2007/1231.

NRCPD. Viitattu 25.3.2011

http://www.nrcpd.org.uk/documents/code_of_conduct/NRCPD_Code_of_Conduct.pdf

RID Registry of Interpreters for the Deaf, Inc. Viitattu 29.3.2011.

<http://www.rid.org>

Sosiaali- ja terveysalan valvontavirasto Valvira 2011.

<http://www.valvira.fi/>

Thurén, V. 2011. ”LUPA TULKATA” – tulkkien auktorisoinnista ja rekisteröinnistä. Opinnäytetyö. Viittomakielialan tulkkaustoiminnan ylempi AMK. HUMAK.

Tilintarkastuslaki 2007/459.

Tulkkitoiminnan yhteistyöryhmä 2011. Kokousmuistio 14.3. Tulkkisihiteerin arkistot. Kuurojen Liitto ry.

Tulkkitoiminnan yhteistyöryhmä 2009. KANNANOTTO hallituksen esitykseen laiksi vammaisten henkilöiden tulkkauspäalvelusta 19.8.2009
<http://www.kl-deaf.fi/File/870d689c-9505-4766-bb98-7d4020dce1c2/kannanotto-179809.pdf>

Valtioneuvoston asetus auktorisoiduista kääntäjistä 2007/1232.

Viittomakielisten kielelliset oikeudet. Oikeusministeriö, mietintöjä ja lausuntoja 24/2011.

